

National Conference of new research and training
civilengineering,architecture,urbanism
and environment of Iran

دومین کنفرانس ملی یافته‌های نوین پژوهشی و آموزشی عمران، معماری، شهرسازی و محیط زیست ایران

تهران - دانشگاه تهران

۲ شهریور ۱۳۹۶

بازحیات بخشی به ساختار محله با توجه به اصول پایداری در محلات قدیمی نمونه موردی: محله سراب مشهد

نوید آقاسی زاده شعرباف^{۱*}، سید محسن موسوی نیک^۲

۱- کارشناس ارشد طراحی شهری و آدرس کوتاه نویسنده اول، آدرس پست الکترونیکی (navid.aghasizade@gmail.com)

۲- کارشناس ارشد طراحی شهری و آدرس کوتاه نویسنده دوم، آدرس پست الکترونیکی (moussavinik.mohsen@gmail.com)

چکیده:

با بررسی و مطالعه در شهرهای قدیم ایران می توان دریافت که این شهرها عموماً از ساختاری تا حدودی مشابه تبعیت می کنند. این ساختار شامل اجزائی چون محله ها، مسجد جامع، بازار، ارگ حکومتی، میدان و تکیه است. (توسلی، ۱۳۶۷: ۸۷) محله ها خود دارای ساختاری مستقل و متشکل از اجزا بودند. این ساختار در گذر زمان و با توجه به شرایط اجتماعی، اقلیمی، اقتصادی و سیاسی شکل گرفته و در سیر تحول به فرمی رسیده بود که بهترین هماهنگی را با شرایط موجود داشته و توانایی رفع توقعات ساکنین یک سازمان اجتماعی را دارا بود. ایده توسعه شهری پایدار در دهه های اخیر به محوری ترین بحث در ادبیات توسعه شهری بدل شده است. این ایده در جهت حفظ و ارتقای پایداری محیط های شهری می کوشد با ارائه راهکارهایی به این هدف نائل آید. «اهداف شهر پایدار با اقداماتی که باید در جهت بهسازی و نوسازی بافت های قدیمی و کهن مرکزی شهر صورت گیرد کاملاً هماهنگ است و در حقیقت اینها مکمل و حامی یکدیگرند.

سراب یکی از محلات تاریخی شهر مشهد می باشد که در طول سال های متمادی از بخش های اصلی شهر محسوب می شده است که علاوه بر عملکرد مسکونی بخشی از بار تجاری شهر را نیز به دوش می کشیده است و ارتباط تنگاتنگی با مرکز شهر داشته است. این محله در سال های اخیر به دلایل متعددی چون فرسودگی، عدم احیا کالبدی ... نه تنها پیوستگی ساختاری خود را از دست داده بلکه نقش و جایگاه گذشته خود را در ساختار اصلی شهر نیز به فراموشی سپرده است. به نظر می رسد با توجه به اهمیت این محله در

ساختار قدیمی شهر، لزوم احیای کالبدی - ساختاری آن دارای اهمیت است. در این نوشتار با هدف باز حیات بخشی به ساختار محله با توجه به اصول پایداری بر پایه مرور متون و اسناد مرتبط در این زمینه، به بررسی آراء و نظرات صاحبانظران و همچنین بازدید سایت و استفاده از تحلیل های گرافیکی و عکسی پرداخته شده است.

واژگان کلیدی: ساختار محله، اصول پایداری، محلات قدیمی، محله سراب

مقدمه:

شهر در گذر زمان همواره از ساختاری به هم پیوسته تأثیر پذیرفته است و نسبت به آنها کلیت خویش را شکل بخشیده و انسجام بخشیده است (کاظمی، ۱۳۸۶: ۲۰). در میان فضاهای شهری، محله نقش بسزایی در شکل گیری این فضاها دارد دیدگاه های مختلفی در رابطه با تعریف محلات شهری در جهان بیان شده، محله شهری به عنوان بخشی از شهر تعریف می شود که دارای لبه های کارکردی یا فضایی هویت مند و ترکیب عملکردهای کوچک مقیاس باشد. یک محله شهری معمولاً متشکل از، بیش از یک واحد همسایگی است (Gaffron 43:2005). محله به عنوان یک واحد شهری از نوعی نظام ساختاری در شکل کالبدی - فضایی خود تبعیت می کند. این ساختار در حقیقت مجموعه ای از توده ها و فضاها و روابط میان آنهاست که در طول زمان با تأثر از عوامل گوناگونی چون اقلیم، فرهنگ، اقتصاد یا سیاست شکل گرفته است. این ساختار چارچوب کلی محله را تشکیل می دهد و وظیفه آن شکل دادن به فرم کلی محله و جلوگیری از رشد بی ضابطه آن خواهد بود (پاکزاد، ۱۳۸۷: ۵۳). به نظر میرسد امروزه توجه به ساختار محله در ایران کمتر مورد ارزیابی قرار گرفته که باید به این موضوع بیشتر پرداخت.

به دنبال تغییر در شرایط و عوامل موثر بر گسترش و توسعه شهری در دوران اخیر محلات شهری جایگاه ویژه ای در شکل گیری شهرها داشته اند درحالیکه توسعه شهری پایدار بخش عمده ای از ادبیات شهرسازی سالهای اخیر را به خود اختصاص داده است (ماتین و شرلی، ۱۳۸۷: ۶۹). در سال های اخیر نظریات مرتبط با توسعه پایدار پیشنهادات گسترده ای را جهت تقویت پایداری شهری ارائه داده اند. در بسیاری از این الگوهای پیشنهادی از جمله الگوی رشد فشرده، رشد هوشمند و یا TND محله به عنوان بخشی مهم از ساختار شهر معرفی شده است. این الگوها سعی در پایداری سازی شهرها با ایجاد ساختاری محله - مبنا دارند (برندفری، ۱۳۸۷: ۲۳). امروزه یکی از راه های تصمیم گیری در رابطه با محلات سنتی، توجه به پایداری محلات می باشد، از سوی دیگر بازحیات بخشی محله نیز دارای اهدافی که در دل خود دارای اصول مربوط به پایداری نیز می باشد. این تحقیق نیز در جهت بازحیات بخشی به ساختار محله با توجه به اصول پایداری در محلات قدیمی می باشد. اما به نظر میرسد امروزه در محله ای چون سراب به دلایل مختلفی چون تغییرات شکلی بی ضابطه، فرسودگی کالبد سنتی و تغییر در عملکرد و نقش محله در ساختار شهر، پایداری کالبدی - ساختاری از میان رفته و نیاز به بررسی مجدد در ساختار محله دارد.